

Nefndasvið Alþingis

Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

Akureyri, 25.maí 2012.
1205003 KÁ/IE

Efni: Umsögn um frv. til laga um réttarstöðu einstaklinga með kynáttunarvanda, 736. mál.

Velferðarnefnd Alþingis óskaði eftir umsögn Jafnréttisstofu um frv. til laga um réttarstöðu einstaklinga með kynáttunarvanda, 736. mál, þskj. 1174, lþ. 140. Jafnréttisstofa þakkar nefndinn veittan frest til að senda inn umsögnina.

Almennar athugasemdir:

Um leið og Jafnréttisstofa fagnar því að tekið sé á réttindamálum hluta transfólks verður ekki hjá því komist að gera nokkrar alvarlegar athugasemdir við orðanotkun og hugmyndir sem fram koma í þessu frumvarpi og greinargerðinni með því.

Á undanförunum árum hefur veruleg umræða farið fram um réttindi og stöðu transfólks, m.a. á vettvangi Evrópuráðsins, innan kynjafræða og á þeim samráðsvettvangi sem norrænar jafnréttisstofnanir hafa komið á fót með því að halda reglulega fundi. Málafni transfólks, sem reyndar eru mjög margbreytt og flókin, eru okkur á Jafnréttisstofu því alls ekki ókunn.

Franski heimspekingurinn Michel Foucault, sem var samkynhneigður, spurði eitt sinn þeirrar spurningar hvernig „einhverjir“ gætu leyft sér að taka sér það vald að skilgreina hann sem annars flokks manneskju bara vegna þess að hann væri samkynhneigður. Í framhaldi af því rannsakaði hann og setti fram kenningar um hinar margvíslegu hliðar valdsins, m.a. vald orðræðunnar og það vald sem skilgreinir hverjir og hvað er „heilbrigt og eðlilegt“ í hegðun fólks. Um aldir voru öll frávik frá skilgreiningunni karl og kona (sbr. sköpunarsögur Biblíunnar) talin sjúkleg og jafnvel glæpsamleg og eru það reyndar enn í stórum hluta heimsins. Þetta er staðreynd þrátt fyrir að fjölbreytni kynhneigða og kynímýnda hafi verið þekkt frá örófi alda en verið misvel séð af valdhöfum, ekki síst trúarstofnunum.

Ekki verður betur séð en að í þessu frumvarpi sé gengið út frá því að kynin séu aðeins tvö, sbr. tal um gagnstætt kyn, gagnastæð kynhlutverk, skráð kyn, o.s.frv. Slíkur skilningur ýtir undir að fólk sé þvingað til ákveðinnar hegðunar og/eða að það eigi að passa inn í ákveðnar viðurkenndar kynímýndir. Það er einmitt það sem konur hafa barist gegn í meira en tvö hundruð ár, þ.e. að vera þvingaðar inn í ákveðnar ímyndir. Þá er afar óviðkunnanlegt að sjá að í frumvarpinu er litið á trans-gender sem sjúkdóm (geðsjúkdóm), þar sem talað er um að fólk sé haldið „ýmsum röskunum sem tengjast kynímýnd.“ Slíkar skilgreiningar kunna að

Jafnréttisstofa

tíðkast enn innan læknisfræði en eru lítt í samræmi við nútíma skilning á fjölbreytileika mannlífsins og mannréttindum. Kynímyndir eru afar mismunandi eftir tíma og rúmi. Hver getur og má taka sér það vald að segja hvað sé rétt og æskilegt í þeim efnum? Í greinargerð er vitnað til álits Umboðsmanns Alþingis þar sem kemur fram að hver maður hafi rétt til auðkennis, sjálfsímyndar og nafns. Hér er því um að ræða réttindi einstaklinga til að vera eins og þeir eru, eins og þeir skynja sig og fá það viðurkennt, ekki leið kerfisins til að „leiðrétta“ eða „lækna“ viðkomandi einstaklinga til að steypa þá í fyrirfram ákveðin form. .

Það er leitt að sjá hvað orðanotkun í því frumvarpi sem hér er til umfjöllunar minnir óþægilega á þá umræðu sem samkynhneigðir gengu í gegnum fyrir aðeins nokkrum áratugum. Fyrst ber að nefna heitið á frumvarpinu sem kallast: *Frumvarp til laga um réttarstöðu einstaklinga með kynáttunarvanda*. Gefið er skýrt til kynna að um vanda sér að ræða sem er skiljanlegt ef menn skilgreina trans-gender sem sjúkdóma en ekki ef litið er á trans-gender sem hluta af fjölbreytni mannlífsins og að viðurkenna þurfi rétt einstaklinga til að skera sig úr fjöldanum. Kynáttunarvandi nær alls ekki yfir hugtakið trans-gender og felur því miður í sér neikvætt gildismat. Er vandinn ekki sá, ef einhver er, að samfélagið (eða hluti þess) lítur á það sem vanda að fólk fæðist með mismunandi líkama og mismunandi kynhneigð. Það er reyndar umdeilt hvort kynhneigð er ásköpuð eða hvort hún er áunnin að einhverju leyti en við blasir að hópur fólks telur sig tilheyra röngu kyni, er hneigður til beggja kynja eða er á mörkum kynhneigða. Málið snýst um að viðkomandi einstaklingar séu viðurkenndir og njóti mannréttinda eins og annað fólk þó að það kalli á tilhliðranir og breytingar á kerfinu eins og þá að fá að bera nafn sem venjulega tilheyrir ákveðnu líffræðilegu kyni.

Væri ekki nær að kenna frumvarið við rétt einstaklinga til kynskiptaaðgerða og þar með að breyta um nafn á lögnum, það er það sem frumvarpið fjallar um. Þar með verður ljóst að með þessu frumvarpi er aðeins verið að koma til móts við ákveðinn hóp trans-fólks meðan aðrir liggja óbættir hjá garði, t.d. þeir sem kjósa að vera konur í líkama karls en vilja frá að heita kvenmannsnafni og öfugt. Í þessari flóru er allt til og á að vera þannig.

Jafnréttisstofa leggur til að heiti frumvarpsins verði breytt í frumvarp til laga um rétt einstaklinga til kynskiptaaðgerða og réttarstöðu. Í samræmi við það þyrfti að gera breytingar á orðanotkun í 1. gr., 2. gr. og alls staðar í frumvarpinu þar sem orðið „kynáttunarvandi“ er notað.

Um 4. gr.:

Jafnréttisstofa minnir á regluna í 15. gr. jafnréttislaga nr. 10/2008 um að þess skuli gætt við skipun í nefndir, ráð og stjórnir hjá ríki og sveitarfélögum, að hlutfall kynjanna sé sem jafnast. Gjarnan mætti vísa til 15. gr. berum orðum í greininni.

Um 5. gr.:

Jafnréttisstofa minnir á regluna í 15. gr. jafnréttislaga nr. 10/2008 um að þess skuli gætt við skipun í nefndir, ráð og stjórnir hjá ríki og sveitarfélögum, að hlutfall kynjanna sé sem jafnast. Gjarnan mætti vísa til 15. gr. berum orðum í greininni.

Um 6. gr.:

Í 1. mgr. 6. gr. frumvarpsins segir m.a. eftirfarandi: „...og hafi verið í gagnstæðu kynhlutverki í a.m.k. eitt ár.“ Í greinargerðinni með 6. gr. frumvarpsins er eftirfarandi skýring á því hvað er að vera í gagnstæðu kynhlutverki, en þar segir orðrétt: „Umsækjandi telst vera í gagnstæðu kynhlutverki ef hann gengur undir nafni hins kynsins, klæðir sig í samræmi við kynhlutverkið allan sólarhringinn og kemur að öðru leyti fram, t.d. í vinnu og skóla, sem hitt kynið.“ Síðan segir að krafan um eins árs lágmarkstíma í gagnstæðu kynhlutverki sé í samræmi við alþjóðlegar vinnureglur WPATH (World Professional Association for Transgender Health).

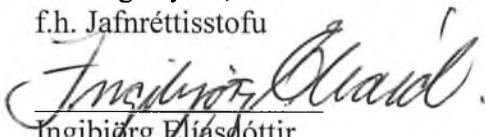
Jafnréttisstofa geldur varhug við því að nota hugtakið „kynhlutverk“ og leggur til að það hugtak verið tekið út úr frumvarpinu og greinargerðinni. Hætta er á því að með því að nota þetta hugtak sé verið að viðhalda og styrkja hefðbundnar staðalmyndir umkynin. Hvað er það að klæða sig í samræmi við kynhlutverk? Hvenær klæðir fólk sig ekki í samræmi við kynhlutverk? Verður fylgst með þessu? Jafnréttisstofa telur að finna verði annan mælikvarða, ef þarf að vera með mælikvarða hér. Þessi teljist tæpast í samræmi við jafnréttislög, en þar segir að m.a. skuli ná markmiðum jafnréttislaga með því að „breyta hefðbundnum kynjaímyndum og vinna gegn neikvæðum staðalmyndum um hlutverk kvenna og karla“, sjá j. lið 1. gr. jafnréttislaga.

Um 7. gr.:

Í þessari grein er vísað til þess að viðkomandi einstaklingur njóti allra þeirra réttinda að lögum sem „skráð kyn“ ber með sér. Hvað þýðir þetta? Eiga konur og karlar mismunandi réttindi samkvæmt lögum? Við hvað er átt hér? Til þess að valda ekki vafa þá mætti gjarnan skýra þetta betur. A.m.k. væri hægt að nefna dæmi í greinargerðinni, ef ekki teldist heppilegt að setja þau beint inn í texta greinarinnar.

Sé óskað frekari athugasemda, skýringa eða upplýsinga, þá vinsamlegast hafið samband við Kristínu Ástgeirsdóttur eða Ingibjörg Elíasdóttur

Virðingarfyllst,
f.h. Jafnréttisstofu

Ingibjörg Elíasdóttir
lögfræðingur